

Η προσέγγιση Ιράν-Δύσης, οι προβληματισμοί του Ισραήλ και της Σαουδικής Αραβίας, και η συνταγματική διάσταση της ιρανικής περιφερειακής πολιτικής

Γαβριήλ Ι. Χαρίτος

Επ' ευκαιρία της συριακής κρίσης και του πολέμου κατά του Ισλαμικού Κράτους, η ιρανική εξωτερική πολιτική φέρεται να εναρμονίζει τις επιδιώξεις της με εκείνες των ΗΠΑ και της Δύσης στη Μέση Ανατολή. Ωστόσο, η προσέγγιση μεταξύ του Ιράν και της Δύσης προβληματίζει έντονα τους παραδοσιακούς συμμάχους της Ουάσινγκτον, ήδη από τα μέσα του 2015. Η άρση των διεθνών κυρώσεων κατά της Τεχεράνης στις 16 Ιανουαρίου 2016 δεν καθησυχάζουν το Ισραήλ και τη Σαουδική Αραβία, οι πολιτικές ηγεσίες των οποίων ασκούν κριτική στους αμερικανικούς χειρισμούς. Από την άλλη πλευρά, ο μετριοπαθής ιρανός Πρόεδρος, Χασάν Ρουχανί, καλείται να επαναπροσδιορίσει τις διεθνείς σχέσεις της χώρας του, χωρίς όμως να παρεκκλίνει από το συνταγματικά θεσμοθετημένο ιδεολογικό πλαίσιο της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979.

Η κυβέρνηση της Τεχεράνης έχει κάθε λόγο να είναι αισιόδοξη για το 2016. Στις 16 Ιανουαρίου οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΟΗΕ ήταν τις οικονομικές κυρώσεις κατά του Ιράν, αφού ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) πιστοποίησε ότι η κυβέρνηση της Τεχεράνης τήρησε τους πρώτους όρους της συμφωνίας 5+1 για τον έλεγχο του πυρηνικού της προγράμματος. Ένας από τους σημαντικότερους όρους που το Ιράν εφάρμοσε ήταν η απενεργοποίηση και καταστροφή του πυρηνικού αντιδραστήρα πλησίον της πόλης Αράκ, 240 χλμ. νοτιοδυτικά της πρωτεύουσας, ενώ κατά τους προηγούμενους μήνες είχαν ήδη μεταφερθεί σε ρωσικό έδαφος 11 τόνοι ιρανικού εμπλουτισμένου ουρανίου, προϊόν του αμφιλεγόμενου πυρηνικού προγράμματος της χώρας κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών. Η άρση των δυτικών κυρώσεων σημαίνει ότι το Ιράν επανέρχεται στη διεθνή αγορά πετρελαίου, αποδεσμεύονται όλα τα ιρανικά κεφάλαια στις δυτικές τράπεζες, ανοίγει ο δρόμος για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις να επενδύσουν στην τοπική οικονομία και, για πρώτη φορά ύστερα από την Ισλαμική Επανάσταση του 1979, το Ιράν επανεντάσσεται πλήρως στη Διεθνή Κοινότητα παύοντας να αποτελεί κράτος-παρίας.

Γαβριήλ Ι. Χαρίτος, Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Από τον Ιούλιο του 2015, οπότε και υπεγράφη η συμφωνία 5+1, το Ιράν καλείται να διαχειρισθεί προσεκτικά τη λήξη μίας μακράς περιόδου διπλωματικής απομόνωσης, φροντίζοντας παράλληλα να συνειδητοποιήσει και να αξιοποιήσει τον αναβαθμισμένο περιφερειακό του ρόλο στη Μέση Ανατολή. Ήδη από τα μέσα του 2015, το Ιράν συμμετέχει ενεργά στις στρατιωτικές επιχειρήσεις καταπολέμησης του ISIS στη Συρία και στο Ιράκ αποστέλλοντας σημαντικές χερσαίες δυνάμεις στο πλευρό του Προέδρου Άσσαντ και της κεντρικής κυβέρνησης του Ιράκ.

Η διακυβέρνηση Ομπάμα δείχνει πεπεισμένη ότι η λήξη της απομόνωσης της Τεχεράνης θα συνεισφέρει στην επίλυση της επίλυσης της συριακής κρίσης προς όφελος των δυτικών σχεδιασμών. Έτι περαιτέρω, θεωρεί ότι η λήξη της ψυχρότητας με το Ιράν θα προσελκύσει ξένες επενδύσεις στην επί δεκαετίες απομονωμένη ιρανική αγορά, με μακροπρόθεσμο στόχο η οικονομία του Ιράν να ενταχθεί ξανά στο διεθνές επιχειρηματικό γίγνεσθαι, υπό την καθοδήγηση της Δύσης. Ωστόσο, παραδοσιακοί σύμμαχοι των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή δεν δείχνουν να ενθουσιάζονται με τις εκτιμήσεις της Ουάσινγκτον. Τόσο το Ισραήλ όσο και η Σαουδική Αραβία μαζί με τις γειτονικές σουνιτικές μοναρχίες, συνεχίζουν να βλέπουν το Ιράν ως κράτος-τρομοκράτη, και προβάλλουν σοβαρές ενστάσεις ως προς τη σκοπιμότητα των αμερικανικών χειρισμών.

Οι ισραηλινοί προβληματισμοί.

Την τελευταία δεκαετία το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα αποτελεί την πρώτιστη απειλή για την ισραηλινή ασφάλεια. Καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του, από το 2005 έως το 2013, οι επανειλημμένες εμπρηστικές δηλώσεις του πρώην Προέδρου του Ιράν, Μαχμούντ Αχμανινετζάντ, επιβεβαίωσαν τη σοβαρότητα των ισραηλινών ανησυχιών. Ωστόσο, με την άνοδο του Μπαράκ Ομπάμα στην εξουσία, η αμερικανική πλευρά δεν απέκλειε την πιθανότητα των διαπραγματεύσεων προκειμένου να τεθούν υπό έλεγχο οι πυρηνικές επιδιώξεις της Τεχεράνης. Το 2013, όταν ο Χασάν Ρουχανί ανέλαβε τα ηνία της Προεδρίας του Ιράν, ενισχύονταν οι αμερικανικές εκτιμήσεις, που υποστήριζαν ότι η ιρανική πλευρά ήταν πλέον ώριμη και πρόθυμη να υιοθετήσει μετριοπαθέστερη στάση έναντι της Δύσης και να θέσει τέλος στην διπλωματική της απομόνωση. Καταλυτικό ρόλο έπαιξαν τα αδιέξοδα της συριακής κρίσης και η εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους, ωθώντας την Ουάσινγκτον να επιταχύνει τα βήματα προσέγγισης προς την Τεχεράνη, επιδιώκοντας κατ' αρχάς να τεθεί υπό έλεγχο η ιρανική διεισδυτικότητα στα τεκταινόμενα στην περιοχή και συγχρόνως, να ενταχθεί στους γενικότερους δυτικούς σχεδιασμούς ασφάλειας. Το Ιράν ανταποκρίθηκε θετικά. Η αποστολή ιρανικών χερσαίων δυνάμεων στο Ιράκ για να αποκρούσουν το Ισλαμικό Κράτος αποτέλεσε μία σημαντική πρώτη ένδειξη ότι η Τεχεράνη αποφάσισε να εναρμονισθεί με τις επιδιώξεις των ΗΠΑ στην περιοχή. Η ενεργός στρατιωτική συνδρομή του Ιράν στον κοινό πόλεμο κατά του Ισλαμικού Κράτους στη Συρία δεν άργησε να ανακοινωθεί.

Είχε καταστεί σαφές στην ισραηλινή πλευρά, ότι εάν θα άφηνε τον εαυτό της να εμπλακεί ενεργά στον συριακό εμφύλιο, θα έθετε σε κίνδυνο το αναπάντεχο consensus των ΗΠΑ, της Ρωσίας, της Τουρκίας, των σουνιτικών καθεστώτων του Κόλπου, του Ιράν, της Χεζμπολάχ, των Κούρδων αυτονομιστών και του Προέδρου Άσσαντ να μάχονται από κοινού κατά της απειλής του Ισλαμικού Κράτους. Από την άλλη πλευρά όμως, το Ισραήλ θορυβήθηκε από το ενδεχόμενο της άρσης της απομόνωσης της Τεχεράνης, χωρίς προηγουμένως να τεθεί υπό έλεγχο το πυρηνικό της πρόγραμμα. Οι αμερικανοϊσραηλινές σχέσεις στιγματίστηκαν από τις δημόσιες δηλώσεις του Πρωθυπουργού Νετανιάχου ενόψει μίας ενδεχόμενης προσέγγισης μεταξύ των ΗΠΑ και του Ιράν. Οι διαβεβαιώσεις της διακυβέρνησης Ομπάμα, ότι η ισραηλινή ασφάλεια συνέχιζε να αποτελεί πρώτιστη προτεραιότητα για την Ουάσινγκτον, έδειχναν να μην είναι ικανές να πείσουν την ισραηλινή πολιτική ηγεσία. Ενδεικτική του κλίματος δυσπιστίας που επικρατεί στο Ισραήλ ήταν η

τοποθέτηση του νέου αρχηγού της Μοσάντ, Ιόσι Κόεν, όταν σε μία ασυνήθιστη εξωστρέφεια για τα δεδομένα της χώρας, κατά την τελετή ανάληψης των καθηκόντων του στις 6 Ιανουαρίου 2016, δήλωσε χαρακτηριστικά τα εξής: «*Η ιρανική απειλή αποτελεί για μας μία πρόκληση-κλειδί. Παρά τη συμφωνία για τον έλεγχο του πυρηνικού προγράμματος – και, κατά την άποψή μου, εξ αιτίας αυτής της συμφωνίας – η ιρανική απειλή έχει ενισχυθεί. Το Ιράν συνεχίζει να επιδιώκει την καταστροφή του Ισραήλ, και συγχρόνως εντείνει τις στρατιωτικές του δυνατότητες και ενδυναμώνει την επιρροή του στην περιοχή. Στρατολογεί τρομοκρατικούς πυρήνες ως όργανά του για να επιτύχει τους στόχους του. Είμαι πεπεισμένος ότι η Μοσάντ θα καταστεί ικανή να αναπτύξει τις δυνάμεις εκείνες, που θα της επιτρέψουν να δώσει στο Ιράν την προσήκουσα απάντηση*».¹

Επισημώς, τα ισραηλινά επιχειρήματα έδειχναν να μην εισακούονται από την Ουάσινγκτον. Τον Ιούλιο του 2015 η συμφωνία 5+1 υπεγράφη και την ίδια στιγμή η ισραηλινή κυβέρνηση και τα τοπικά ΜΜΕ συνέχιζαν να καταδεικνύουν τις δυσκολίες της πρακτικής της εφαρμογής. Ωστόσο, παρά τη διάσταση απόψεων ΗΠΑ-Ισραήλ, έχει επανειλημμένα αποδειχθεί ότι η ισραηλινή πλευρά έχει μάθει να προσαρμόζεται στους περιφερειακούς σχεδιασμούς της Δύσης. Η πολυφωνία του πολιτικού του συστήματος και η δυνατότητα συγκεκριασμού αντίρροπων τάσεων στη διαμόρφωση της εξωτερικής του πολιτικής έχουν αποδείξει ότι, και αυτή τη φορά, η μακροήμερευση του άξονα ΗΠΑ-Ισραήλ δεν απειλείται.

Ενώ πλησίαζε η ημερομηνία της άρσης των κυρώσεων κατά του Ιράν, το Ισραήλ έδειχνε να αποδέχεται σιωπηρά τα τετελεσμένα. Παρ' όλα αυτά, στο Ισραήλ είναι παγιωμένη η πεποίθηση ότι η Τεχεράνη δεν πρόκειται να καταστεί έτσι εύκολα μία ακόμα σύμμαχος της Δύσης στη Μέση Ανατολή. Η συντριπτική πλειοψηφία των ισραηλινών αναλυτών ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης, εκτιμούν ότι η Τεχεράνη καιροσκοπεί και υιοθετεί διπλωματικούς ακροβατισμούς, με σκοπό να αποκτήσει οικονομικά οφέλη και να νομιμοποιήσει τις αποσταθεροποιητικές της επιδιώξεις όχι μόνο στη Συρία, στο Λίβανο ή στη Γάζα, αλλά και στις σουνιτικές μοναρχίες του Περσικού Κόλπου – θέτοντας αποτελεσματικότερα στο στόχαστρό της το αντίπαλο δέος: τη Σαουδική Αραβία.

Από την άλλη πλευρά όμως, η ισραηλινή διπλωματία, έχοντας ήδη ανεπιτυχώς προσπαθήσει να αποτρέψει τις ΗΠΑ να εξομαλύνουν τις σχέσεις τους με το Ιράν, ελπίζει ότι η Ουάσινγκτον δεν θα αργήσει να διαπιστώσει στην πράξη την ιρανική αφερεγγυότητα. Μέχρι τότε, αφ' ενός η ιρανική πυρηνική απειλή –κατά τις ισραηλινές εκτιμήσεις- έχει μετατεθεί χρονικά, αφ' ετέρου τα ισραηλινά κέντρα αποφάσεων αναμένουν με υπομονή τη στιγμή που η Τεχεράνη θα υποπέσει σε σφάλματα.

Οι σαουδαραβικές αντιδράσεις.

Σε αντίθεση με την αυτοσυγκράτηση που επιδεικνύει το Ισραήλ τους τελευταίους μήνες, η Σαουδική Αραβία υιοθετεί εκ διαμέτρου αντίθετη στάση, για τους εξής λόγους: Από ισραηλινής πλευράς η αμεσότητα του ιρανικού κινδύνου συνίσταται στη στήριξη που παρέχει το Ιράν στην – στρατιωτικά αντιμετωπίσιμη - Χεζμπολάχ του Νοτίου Λιβάνου, ως επίσης και στον διαφαινόμενο ρόλο που η Τεχεράνη θα επιδιώξει να αποκτήσει στα πλαίσια μίας μεταπολεμικής πολυκοινοτικής Συρίας. Αντιθέτως, η Σαουδική Αραβία εκτιμά ότι η ιρανική απειλή είναι αμεσότερη: Η επανένταξη του Ιράν στη διεθνή αγορά πετρελαίου σηματοδοτεί το τέλος του σαουδαραβικού μονοπωλιακού ρόλου. Παράλληλα, σε πολιτικό επίπεδο, το Ιράν ανέκαθεν αποτελούσε πόλο συσπείρωσης του σιιτικού

¹ The Jerusalem Post, “New Mossad Head: Iran remains Israel’s most significant challenge”, 06.01.2016, <http://bit.ly/1RuMyiy>.

παράγοντα, που είναι βαθιά ριζωμένος στον κοινωνικό ιστό όχι μόνο της Σαουδικής Αραβίας αλλά και όλων των υπολοίπων σουνιτικών κρατών της περιοχής. Με δεδομένη την ταύτιση της θρησκευτικής με την κρατική εξουσία, η Σαουδική Αραβία και οι φιλικές προς αυτήν χώρες του Κόλπου αισθάνονται ότι με το πέρας της εχθρότητας ανάμεσα στο Ιράν και τη Δύση, η ιρανική επιρροή στις εσωτερικές τους υποθέσεις θα ενταθεί, με την Τεχεράνη να προβάλλει ως πρόσχημα την ανάγκη παροχής προστασίας στις κατά τόπους шиιτικές μειονότητες.

Η σαουδαραβική μοναρχία ήδη από τα μέσα του 2015 εμφανίζεται εξαιρετικά θορυβημένη από τις νέες επιλογές της Ουάσινγκτον. Το Ριάντ αποφάσισε να αναλάβει ενεργό δράση, έχοντας διαπιστώσει αφ' ενός την αποφασιστικότητα των ΗΠΑ να αξιοποιήσουν την επιρροή του Ιράν στην επίλυση της συριακής κρίσης, αφ' ετέρου την προσπάθεια του Ιράν να εκδηλώσει δυναμικά την επιρροή του σε διάφορες εστίες έντασης μεταξύ Шиιτών και Σουνιτών. Ο σαουδαραβικός στρατός ενεπλάκη άμεσα στον εμφύλιο που μαίνεται στην Υεμένη μεταξύ του σουνιτικού καθεστώτος και των шиιτών ανταρτών που στηρίζονται φανερά από την Τεχεράνη.² Ενώσω συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ του Ιράν και της Δύσης για την υπογραφή της συμφωνίας 5+1 στη Βιέννη, το Ριάντ προειδοποίησε ότι δεν θα ανεχθεί περαιτέρω ανάμιξη της Τεχεράνης στην Υεμένη. Το Ιράν αγνόησε τις προειδοποιήσεις και ενθάρρυνε τη шиιτική πλειοψηφία στο Μπαχρέιν να στραφεί για άλλη μια φορά κατά της σουνιτικής μοναρχίας που στηρίζεται από το Ριάντ.³ Οι σαουδαραβικές αρχές ασφαλείας συνέλαβαν ένοπλους πυρήνες Шиιτών, που φέρονταν να επιδιώκουν την ανατροπή του καθεστώτος, με την υποστήριξη του Ιράν.⁴ Τέλος, στις 9 Ιανουαρίου 2016 οι σαουδαραβικές Αρχές εκτέλεσαν τον σιίτη κληρικό και ακτιβιστή, Σεΐχη Νιμρ Αλ-Νιμρ, ο οποίος είχε δικασθεί και κρατείτο στις φυλακές από το 2011, επειδή διεκδικούσε την αναγνώριση πολιτικών και θρησκευτικών ελευθεριών των ομοδόξων σαουδαράβων συμπολιτών του. Ο αποκεφαλισμός του Αλ-Νιμρ, μαζί με άλλους 46 αντιφρονούντες κρατούμενους, προκάλεσε μαζικές διαδηλώσεις στο Ιράν, στο Μπαχρέιν, στο Λίβανο και οπουδήποτε αλλού υπάρχει шиιτική κοινότητα. Το εκρηκτικό κλίμα των ημερών, ώθησε ιρανούς διαδηλωτές να προβούν σε εκτεταμένους βανδαλισμούς στο κτίριο της Πρεσβείας της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη. Έτσι, μόλις μία εβδομάδα πριν την άρση των κυρώσεων της Δύσης κατά του Ιράν, η παραδοσιακά φιλοδυτική Σαουδική Αραβία διέκοψε τις διπλωματικές της σχέσεις με το ιρανικό καθεστώς.

Δίνοντας την εντύπωση ότι ήθελε να αιφνιδιάσει τα κέντρα αποφάσεων της Δύσης – και κυρίως των ΗΠΑ- , το Ριάντ προχώρησε σε ακόμα περισσότερα δραστηρικά βήματα. Κάλεσε τις γειτονικές σουνιτικές χώρες να προβούν σε αντίστοιχες διπλωματικές κινήσεις, με αποτέλεσμα το Μπαχρέιν, το Σουδάν και το Τζιμπουτί να διακόψουν τις διπλωματικές τους σχέσεις με το Ιράν. Παράλληλα, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κουβέιτ και το Κατάρ υποβάθμισαν τη διπλωματική τους εκπροσώπηση στην Τεχεράνη, η Ιορδανία προέβη σε διάβημα στον Πρέσβη του Ιράν στο Αμμάν και ο Τούρκος Πρόεδρος Ερντογάν τοποθετήθηκε υπέρ των σαουδαραβικών θέσεων.⁵ Την ίδια στιγμή, η Σαουδική Αραβία εκδήλωσε το όψιμο ενδιαφέρον της να ενισχύσει τις διμερείς της σχέσεις με το Πακιστάν σε στρατιωτικό επίπεδο.⁶ Από την άλλη πλευρά, το Ιράκ – λόγω του σημαντικού ρόλου των Шиιτών στο πολιτικό σύστημα της χώρας – αρκέστηκε να συστήσει αυτοσυγκράτηση εκατέρωθεν και να προσφερθεί να μεσολαβήσει για να εκτονωθεί η κρίση.

² Martin Reardon, "Saudi Arabia, Iran and 'The Great Game' in Yemen", *Al Jazeera*, 26.03.2015, <http://bit.ly/1Cs6LPh>.

³ The Guardian, "Bahrain police officers killed in bomb attack", 28.07.2015, <http://bit.ly/1lkeid8>.

⁴ Gulf News, "44 suspects arrested in Saudi Arabia", 29.07.2015, <http://bit.ly/1SW3mjJ>.

⁵ Al Jazeera, "More countries back Saudi Arabia in Iran dispute", 06.01.2016, <http://bit.ly/1U42BDo>.

⁶ Simon Henderson, "Saudi Defense Minister Visits Pakistan to Repair Stained Relations", *The Washington Institute*, 11.01.2016, <http://washin.st/1ZnPL9S>.

Τον Ιανουάριο του 2016, το σχίσμα μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών προσέλαβε διπλωματική διάσταση. Το Ριάντ και οι υπόλοιπες φιλοδυτικές σουνιτικές μοναρχίες κατέστησαν σαφές στην Ουάσινγκτον, ότι παρά την επίτευξη της συμφωνίας 5+1 ή την πολλά υποσχόμενη ιρανική συμβολή στον πόλεμο κατά του Ισλαμικού Κράτους, το Ιράν θα πρέπει να παραμείνει στο περιθώριο, επειδή επιδιώκει την πολιτειακή αποσταθεροποίηση των γειτονικών του κρατών, με απώτερο στόχο την ανατροπή των καθεστώτων τους ή ακόμα και τον εδαφικό τους διαμελισμό.

Εξαιρώντας την αναμενόμενη στάση του Μπαχρέιν, του Κουβέιτ και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, εντύπωση προκαλεί η απόφαση του Σουδάν να ταχθεί στο πλευρό της φιλοδυτικής σαουδαραβικής μοναρχίας. Με αυτήν την κίνηση το Χαρτούμ εκδηλώνει τη βούλησή του να άρει και εκείνο τη δική του μακρά διπλωματική απομόνωση, η οποία του στοίχισε την απόσχιση των νοτίων επαρχιών του. Αντίστοιχα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του μέχρι πρότινος εσωστρεφούς Τζιμπουτί, το οποίο αφ' ενός κατέχει στρατηγική θέση στα στενά της Ερυθράς Θάλασσας και απέναντι από τα παράλια της ασταθούς Υεμένης, αφ' ετέρου είναι δύσκολο να θεωρηθεί ότι η συστράτευσή του με τη Σαουδική Αραβία πραγματοποιήθηκε εν αγνοία ή χωρίς την έγκριση της Γαλλίας, που παραδοσιακά εγγυάται για την ασφάλειά του.⁷ Εκτός από τους εγγενείς λόγους που ώθησαν τη μοναρχία του Μπαχρέιν να συστρατευθεί με το Ριάντ, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι ήδη από τον Οκτώβριο του 2014 η Βρετανία προετοιμάζεται να εγκαταστήσει μόνιμη ναυτική βάση στη χώρα.⁸ Το γεγονός ότι το Λονδίνο δεν απέτρεψε το Μπαχρέιν να τηρήσει αποστάσεις από τη διένεξη Ριάντ-Τεχεράνης, δεν αποκλείεται να σημαίνει ότι η Βρετανία παρατηρεί με προσοχή μία ενδεχόμενη ανεπιθύμητη ανάμιξη του Ιράν στις εσωτερικές υποθέσεις των μοναρχιών του Κόλπου. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι τον Δεκέμβριο του 2015 η Άγκυρα ανακοίνωσε την εγκατάσταση τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο Κατάρ. Η εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με την υποστήριξη του Προέδρου Ερντογάν προς τη Σαουδική Αραβία, αφήνει περιθώριο για ποικίλες εκτιμήσεις ως προς τον μελλοντικό ρόλο της Τουρκίας στον Περσικό Κόλπο.⁹

Πόσο μετριοπαθής μπορεί να είναι η περιφερειακή εξωτερική πολιτική του Ιράν σήμερα;

Αποτιμώντας την πρόσφατη διπλωματική κρίση Ριάντ-Τεχεράνης λίγες μέρες πριν την άρση των κυρώσεων της Δύσης και του ΟΗΕ, θα μπορούσε να αντιταχθεί το επιχείρημα ότι η προσέγγιση μεταξύ του Ιράν και των ΗΠΑ θα ήταν σε θέση να λειάνει τις περιφερειακές διαφορές. Η συμφωνία 5+1 και ό,τι άλλο αυτή συνεπάγεται, θα μπορούσε να συμβάλει καίρια στη βελτίωση – αν όχι στην πλήρη εξομάλυνση- των σχέσεων του Ιράν με τη Σαουδική Αραβία και τις υπόλοιπες σουνιτικές μοναρχίες, αφού όλες οι μουσουλμανικές χώρες της περιοχής καλούνται να αντιμετωπίσουν τον κοινό εχθρό, δηλαδή το Ισλαμικό Κράτος. Επιπλέον, σε καθαρά οικονομικό επίπεδο, έχει κατά το παρελθόν αποδειχθεί ότι στην διεθνή πετρελαιαγορά είναι εφικτή η παγιοποίηση νέων ισορροπιών χωρίς τραγικές απώλειες για τις χώρες-εξαγωγείς. Εξάλλου, πέραν των θρησκευτικών τους διαφορών, τόσο το Ιράν όσο και η Σαουδική Αραβία, σε πολύ λίγα πράγματα διαφέρουν ως προς τη θέση που κατέχει η θρησκεία στο πολιτειακό τους σύστημα, ως προς τον τρόπο διακυβέρνησης, στο βαθμό σεβασμού των ανθρωπίνων ελευθεριών, στη θέση της γυναίκας, στην ελευθερία του Τύπου, στην απονομή δικαιοσύνης και στα μέσα ποινικού κολασμού. Άλλωστε, οι ΗΠΑ και η Δύση

⁷ Aly Verjee, "Forward Operating Base Djibouti: Africa's Leading Host for Western Military Operations", *Security Sector Reform Resource Centre*, 27.07.2011, <http://bit.ly/1JalioG>.

⁸ Jamie Merrill, "Royal Navy base construction begins in Bahrain as Britain seeks a return to 'East of Suez'", *The Independent*, 01.11.2015, <http://ind.pn/1Q73bzl>.

⁹ Olivier Descottignies and Soner Çağaptay, "Turkey's New Base in Qatar", *The Washington Institute*, 11.01.2016, <http://washin.st/1Se8rEp>.

γενικότερα, αποφεύγουν πλέον να απαιτούν από τα απολυταρχικά καθεστώτα της περιοχής να υιοθετήσουν δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Κατόπιν των ανωτέρω, εύλογα διερωτάται κανείς γιατί θα έπρεπε η αντιπαλότητα μεταξύ του Ριάντ και της Τεχεράνης να συντηρείται. Εν τέλει, είναι πράγματι δικαιολογημένες οι ανησυχίες του Ριάντ από το ενδεχόμενο αναβάθμισης του ιρανικού παράγοντα, τη στιγμή μάλιστα που ο σημερινός Πρόεδρος Χασάν Ρουχανί φέρεται μετριοπαθέστερος των προκατόχων του;¹⁰

Πράγματι, από τον Αύγουστο του 2013, οπότε και ανέλαβε καθήκοντα, ο Πρόεδρος Ρουχανί άρχισε σταδιακά να εφαρμόζει όσα είχε υποσχεθεί προεκλογικά: Η θέση της γυναίκας αργά αλλά σταθερά τείνει να βελτιώνεται, με τους κανόνες ενδυμασίας να αναθεωρούνται. Η πρόσβαση στο διαδίκτυο και στα ξένα ΜΜΕ δεν παρεμποδίζεται υπέρμετρα όπως στο παρελθόν. Ο δημόσιος λόγος δείχνει περισσότερη κατανόηση σε συμπεριφορές που δεν ταυτίζονται απόλυτα με τις μέχρι πρότινος αδιαμφισβήτητες θρησκευτικές νόρμες. Τέλος, η προεκλογική υπόσχεση ότι οι σχέσεις της χώρας με τη Δύση θα βελτιώνονταν, πραγματοποιήθηκε με την υπογραφή της συμφωνίας 5+1 τον Ιούλιο του 2015 και την άρση των οικονομικών κυρώσεων τον Ιανουάριο του 2016.

Από την άλλη όμως, ο Χασάν Ρουχανί – αλλά και οποιοσδήποτε άλλος Πρόεδρος της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν – δεν είναι σε θέση να υπερβεί συγκεκριμένες κόκκινες γραμμές, που η ίδια η Ισλαμική Επανάσταση καθόρισε ως ιδεολογικούς πυλώνες. Ειδικά στον τομέα των διεθνών σχέσεων της χώρας, το ισχύον Σύνταγμα προσδίδει έντονη θρησκευτική χροιά στον τρόπο ενάσκησης της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής. Δεδομένου μάλιστα ότι η έννοια εκάστοτε Επανάστασης ενέχει την αέναη διαδικασία επικράτησης των ιδεωδών της, κανένας Ιρανός Πρόεδρος – ούτε ο προοδευτικός Ρουχανί- δεν είναι σε θέση να παραβλέψει τα μέσα που έχουν θεσμοθετηθεί συνταγματικά για την τελική επίτευξη των στόχων της Ισλαμικής Επανάστασης του Ρουχολλάχ Χομεϊνί.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την ιρανική εξωτερική πολιτική, το Άρθρο 2 του Ιρανικού Συντάγματος ορίζει ότι, μεταξύ των θεμελιωδών αρχών της Ισλαμικής Επανάστασης, περιλαμβάνεται «η άρνηση σε κάθε μορφή καταπίεσης και επικυριαρχίας, είτε δια της επιβολής αυτών είτε δια της ανοχής ως προς αυτές».¹¹ Στη συνέχεια, το Άρθρο 3 ορίζει ρητά τους στόχους εκάστοτε «κυβέρνησης της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, η οποία έχει καθήκον να αξιοποιήσει κάθε μέσο που έχει στη διάθεσή της για να πραγματοποιήσει τις θεμελιώδεις αρχές της Επανάστασης».¹² Έτσι, κάθε ιρανική κυβέρνηση είναι συνταγματικά δεσμευμένη «να διαμορφώνει την εξωτερική πολιτική της χώρας με βάση τις Ισλαμικές Αρχές, ήτοι την Αδελφοσύνη προς όλους τους Μουσουλμάνους, και να μη φείδεται μέσων προάσπισης των Mustadafiin όλου του κόσμου».¹³

¹⁰ Harald Kindermann, "Rouhani will be more resistant", *DGAP-German Council of Foreign Relations*, 24.06.2013 <http://bit.ly/1RtJwg8>. Αποτίμηση των προγραμματικών δηλώσεων του τότε νεοεκλεγέντος Ιρανού Προέδρου Χασάν Ρουχανί.

¹¹ Άρθρο 2 ΙρνΣυντ1979/1989: "The Islamic Republic is a system based on belief in: [...] 6) The exalted dignity and value of man, and his freedom coupled with responsibility before God; in which equity, economic, social, and cultural independence, and national solidarity are secured by recourse to: [...] c) Negation of all forms of oppression, both the infliction of and the submission to it, and of dominance, both its imposition and its acceptance". Πρβλ. Iranian Const. Art. 2 (6) (c), μεταφρασμένο στην Αγγλική από A. Tchentcher (ed.), *International Constitutional Law* (ενημέρωση 29.05.2010) <http://bit.ly/1ZKzZGg>.

¹² Άρθρο 3 ΙρνΣυντ1979/1989: "In order to attain the objectives in Article 2, the government of the Islamic Republic of Iran has the duty of directing all its resources to the following goals: [...] 16) Framing the foreign policy of the country on the basis of Islamic criteria, fraternal commitment to all Muslims, and unsparing support to the Mustadafiin of the world." Πρβλ. Iranian Const. Art. 3 (16), μεταφρασμένο στην Αγγλική από A. Tchentcher (ed.), *International Constitutional Law* (ενημέρωση 29.05.2010) <http://bit.ly/1ZKzZGg>.

¹³ Alex Vatanka "The Islamic Republic's Cross-Sectarian Outreach" στο Hillel Fradkin et.al (eds) "Current Trends in Islamist Ideology" Vol.11 (New York: Hudson Institute, 2011), σ.30. <http://bit.ly/1n82fkg>. Περὶ της συνταγματικής έννοιας της προστασίας των Mustadafiin κατά την ιρανική έννομη τάξη.

Κατά την έννοια του Άρθρου 3 του ισχύοντος Ιρανικού Συντάγματος, ως Mustadafiin νοούνται όλοι οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί, που διαβιούν εκτός της ιρανικής επικράτειας, υφίστανται διώξεις ή δυσμενείς διακρίσεις από ετερόδοξα ή αλλόθρησκα καθεστώτα, μάχονται για την ελευθερία τους και ως εκ τούτου, χρήζουν προστασίας, πολιτικής, διπλωματικής ή ακόμα και στρατιωτικής. Η Ισλαμική Επανάσταση, ως γνήσια σιιτική, θέτει σε προτεραιότητα την προστασία των ομοδόξων με αυτήν Mustadafiin. Για εκάστοτε πολιτική ηγεσία του Ιράν, η προστασία των απανταχού Σιιτών δεν αποτελεί απλή προγραμματική δήλωση, ή ευκαιριακή επιλογή. Πρόκειται για μία δέσμευση συνταγματική, που εντάσσεται στον ιδεολογικό πυρήνα της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979, βάσει της οποίας δομήθηκαν η κρατική μηχανή και οι δομές της ιρανικής κοινωνίας τα τελευταία 37 χρόνια.

Σε αυτήν ακριβώς τη συνταγματική δέσμευση βασίζεται η σταθερή στήριξη που παρέχει η Τεχεράνη στις σιιτικές μειονότητες που ζουν στα σουνιτικά κρατίδια του Περσικού Κόλπου, στο Ιράκ και στη Σαουδική Αραβία. Στην ίδια συνταγματική δέσμευση βασίζεται η στρατιωτική και οικονομική ενίσχυση της σιιτικής Χεζμπολάχ στον Νότιο Λίβανο και στους αντάρτες Χούθι στις βόρειες επαρχίες της Υεμένης. Επιπλέον, Mustadafiin λογίζονται και οι Παλαιστίνιοι, οι οποίοι, αν και Σουνίτες, βιώνουν τις συνέπειες μίας κατοχής, που εκπορεύεται από ένα αλλόθρησκο καθεστώς.

Από την άλλη πλευρά όμως, στην ίδια συνταγματική επιταγή περί 'προστασίας των Mustadafiin' στηρίχθηκε η απόφαση της κυβέρνησης Ρουχανί να συστρατευθεί με τους μέχρι πρότινος σημαντικότερους εχθρούς της Τεχεράνης, δηλαδή με τις ΗΠΑ και τη Δύση. Σύμφωνα με την ιρανική θεώρηση, το ISIS διαστρεβλώνει τα αληθή ιδεώδη του Ισλάμ, με αποτέλεσμα το Ιράν να υποχρεούται να προστατεύσει τους Mustadafiin του Ιράκ και της Συρίας. Κατά συνέπεια, η απόφαση της διακυβέρνησης Ρουχανί να συμμετάσχει ενεργά στον πόλεμο κατά του ISIS είναι σύμφωνη με την οικεία συνταγματική διάταξη και ως εκ τούτου, απόλυτα εναρμονισμένη με τις θεμελιώδεις Αρχές της Ισλαμικής Επανάστασης. Πέραν των ανωτέρω όμως, δια της καταπολέμησης του Ισλαμικού Κράτος, επιτυγχάνεται και ο τερματισμός της διεθνούς απομόνωσης του Ιράν, ανοίγοντας το δρόμο της οικονομικής ανάπτυξης και της εισροής δυτικών κεφαλαίων στην εγχώρια οικονομία. Έτσι, ο Πρόεδρος Χασάν Ρουχανί αποδεικνύεται συνεπής όχι μόνο ως προς τις αρχές της Ισλαμικής Επανάστασης, αλλά και ως προς τις προεκλογικές του δεσμεύσεις περί βελτίωσης των σχέσεων του Ιράν με τη Δύση.

Αποτίμηση

Αναμφίβολα, η 16^η Ιανουαρίου 2016 είναι μία ημέρα ιστορική για τις περιφερειακές ισορροπίες στη Μέση Ανατολή. Η άρση των διπλωματικών και οικονομικών κυρώσεων της Δύσης επανεντάσσει το Ιράν στη Διεθνή Κοινότητα, ενδυναμώνοντάς το οικονομικά και διαμορφώνει μία σημαντική παρακαταθήκη για τον μελλοντικό ρυθμιστικό του ρόλο στα πλαίσια μίας πολυκοινοτικής μεταπολεμικής Συρίας, όταν πια ο κίνδυνος του Ισλαμικού Κράτους θα εκλείπει. Παράλληλα, σε εσωτερικό πολιτικό επίπεδο, ενισχύεται ο Πρόεδρος Χασάν Ρουχανί, ο οποίος, χωρίς να έχει παραβεί τις θεμελιώδεις αρχές της Ισλαμικής Επανάστασης, επιτυγχάνει την άρση της διεθνούς απομόνωσης της χώρας του – χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι παραιτείται του δικαιώματος προάσπισης των ομοδόξων Σιιτών που διαβιούν στις σουνιτικές μοναρχίες του Κόλπου, με κυριότερη αυτήν της Σαουδικής Αραβίας.

Κατόπιν των ανωτέρω, οι σπασμωδικές διπλωματικές κινήσεις του Ριάντ, μόλις λίγες ημέρες πριν την άρση των δυτικών κυρώσεων κατά της Τεχεράνης, είναι απόλυτα δικαιολογημένες. Παρ' ό,τι το Ιράν εναρμόνισε τις επιδιώξεις του με εκείνες της Δύσης όσον αφορά την αντιμετώπιση του Ισλαμικού Κράτους, το Ριάντ έχει επίγνωση ότι ο Πρόεδρος Ρουχανί, ακόμα και εάν εκείνος θα

επιθυμούσε να μην επικεντρώσει την περιφερειακή πολιτική της χώρας του στην προάσπιση των σιιτικών μειονοτικών της Σαουδικής Αραβίας, δεν θα τολμούσε να θέσει σε κίνδυνο την ίδια του την θέση: Το βαθύ κράτος των «Φρουρών της Επανάστασης» και το ισχυρό περιβάλλον του πνευματικού ηγέτη της χώρας, Αλί Χαμενεΐ, έως τώρα δείχνουν να ανέχονται τα συγκρατημένα ανοίγματα που εφαρμόζει ο Ρουχανί στο εσωτερικό της χώρας. Αυτή τους η ανεκτικότητα όμως έχει όρια, και δεν θα έφτανε ποτέ στο σημείο να αποδεχθεί καμία παρέκκλιση από την αρχή της υποχρέωσης του Ιράν να προστατεύσει με κάθε μέσο τους απανταχού Mustadafiin, και δη τους σίιτες μουσουλμάνους του Περσικού Κόλπου.

Οι προβληματισμοί και οι ενστάσεις του Ισραήλ και της Σαουδικής Αραβίας δείχνουν να μην επηρεάζουν τις πρόσφατες αμερικανικές επιλογές. Βασική προτεραιότητα των ΗΠΑ και της Δύσης γενικότερα είναι η όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη επίλυση της συριακής κρίσης. Αν και η ισραηλινή πλευρά αντιλαμβάνεται τις αμερικανικές προτεραιότητες – δεδομένου μάλιστα ότι η ιρανική πυρηνική απειλή έχει μετατεθεί χρονικά -, η μοναρχία του Ριάντ διαισθάνεται πως οι χειρισμοί της διακυβέρνησης Ομπάμα δεν θα καταφέρουν να συγκρατήσουν τις διαβρωτικές επιδιώξεις της Τεχεράνης. Οι επόμενοι μήνες θα καταδείξουν με περισσότερη σαφήνεια, πώς αντιλαμβάνεται η Ουάσινγκτον τον μελλοντικό χάρτη της περιοχής – αλλά και πώς η Τεχεράνη θα διαχειρισθεί έξυπνα την ευκαιρία που της προσφέρει η μέχρι πρότινος εχθρική Δύση.